

A kibúlt ég alá

Vári Fábián László: *Jég és korbács*

z ember és élet-
idegen törvények
szabdalta világban szü-
letett költő arra pre-
desztináltatott, hogy saját maga és sorstár-
sai számára egyaránt lakható *egységes* világot
alkosson. Vári Fábián Lászlóé egységes és
teljes, hiszen az a költészet eszközeivel te-
remtett világ. Az alkotó bontatlanul forgat-
ja kezében az alkotást, a föld peremén lép-
del, fejét a holdba veri. A szűkre szabott
tér, a rövidre mért idő felett még az ég is
„lúdbörzik”. Meghátválás, lázadás helyett
forgat egyet a világon: meseszerűvé varáz-
solja.

A kifordított világ meghódítására bocsát-
ott vándort sajátos eszköztárral vértetik fel.
Tarsolyának legsúlyosabb köve a ráolvasás
erejű küldetés: „tompítsa elméd fekete fá-
tyol / ne érezd idő előtt a vesztet”; „ran-
gon- / aluli halált”; „még van miért, hát véd
magad”. Újtát jóslatok kövezik, a hold ko-
lompja folyvást kong, a napúton kémholdak
járóröznnek: „támadó alakzatba / szerveződnék
a gének!”; „rettegjünk, s figyeljük őt, / ki fény-
szerszámait ápolgatva / az égitesteket gyűjt-
gatja, / mert furfangosak az idő”. Az őrizet-
len ég még itt is büntet s a fekete eső sűrűn
szaggatja a kunyhók falait: „a Gönczöl pa-
radés kocsisa, / ki mind a saját tenyerét, /
úgy ismerte a vén eget [...] Krasznójarszk
utcáin kéreget”; „A teremő tudja, mit és
miért [...] / Jaj, de az nekem nem magyará-
zat”. Végül magára parancsol: „nézz fel, ba-
rom, az égre” még így is, hisz földönjáró lé-
tedre mi mást tehetsz? És hallgass. „Egy szót
se [...] Nyeld le nyelvedet.” A vándor útja
folytatódik. Most is odavan. Nyomjeleit látni
olykor az űrben és az árvíz fojtotta földeken.

SZÉPHALOM
KÖNYVMŰHELY,
2010

Vári Fábián László
költészetében egymást
erősíti a XIX. század
költészeti és a XXI. szá-

zad nyelvi eszköztára. „Mellkasunkat / a gyász
leszakítja” vs.: „mikor az Úr a jövőt prog-
ramozta”; „mártom / szívem falába olykor
a pennát” vs.: „a csillag átvezethet / minden
kordonon!”. A prométheuszi mítosztól a gén-
laboratóriumig átnyúló költészetben a törté-
nelem ciklikus és/vagy lineáris értelmezése
pusztán a pihenő elme képzete, a létre vo-
natkozó alapvető kérdések továbbra is vála-
szolatlanak maradnak. „A históriák így érnek
véget. / Az íveket az Úr angyala írja, / de sok-
ra a Sátán lehel pecsétet.”

A művét komoran bámuló Istennel szinte
résztétet érző költő nem hagy fel a kérdezés-
sel. Az ég és a föld, a tér és az idő korlátain
fennakadt ember úgy tekint a természetfelet-
tire, ahogyan Az a természetben visszatükrö-
ződik, visszhangzik. A metafizikai kérdések
köré szerveződő költészetet értelmező kriti-
kai megjegyzések egyike szerint az alkotó
antropomorf fogalmakkal írja körül (s így
perszónifikálja) az istenséget. Úgy vélik, az el-
érhetetlen trónjáról lerántott és emberi tulaj-
donságokkal felruházott istenség meghódítta-
tott. A kritika eltekint ama körülménytől,
hogy a keresztény kultúra önmagát a testet
öltött (a perszónává lett) Fiútól eredezteti.
Nemcsak Vári Fábián verseiben, hanem az
ún. vallásos költészet motívumvilágában álta-
lában is jól érezhető, hogy a költői kezdemé-
nyezésű azonosulásban, dialógusban „rész
vevő” transzcendens fél rendszerint az ember-
ré lett istenség.

A *Jég és korbács* című, nyolc esztendő
(2002–2010) versválogatásait tartalmazó

[Szemle]

versgyűjtemény végén, az elő- és utószót, a jegyzeteket és életrajzi adatokat közlő eddig megszokott műfajok elemeit sajátosan ötvöző, ebben a kontextusban újszerű műfaj: *beszélgetés* olvasható. Vári Fábián az a költő, aki úgy beszél, mintha verselne, és úgy versel, mintha beszélne: „belém kövesülve egész lényemet kitapétázta a dac” – mondja a költő beszélgetőtársának, Penckófer Jánosnak. A mai kárpátaljai irodalomtörténetet, a költő életpályáját, a kárpátaljai magyarság jövőjéről kikényszerített vízióját átolvasva világossá válik, a beszélgetés célja, hogy (még) közelebb vigye a szerzőt, a személyt az olvasóhoz; rávilágítson az alkotás körülményeire, az ember és az alkotó viszonyára. A kötetben közölt alkotások azonban mindennemű kötöttségtől és körülménytől mentesek, felszabadultak. Akkor is, ha valós jégvirágillatot árasztó, korbácsütést visszhangzó jajszavak. Miért? Mert „a költészet valójában a kivételezettek adottsága, a tudat mélyebb szintjein megvalósuló magasabb rendű gondolkodás”. De „ismerjük-e kellőképpen az alkotás természetét és összetevőit?” – teszi fel a többség által

gondosan ki- és megkerült kérdést a költő. A kérdés válaszmentes. Valamiféle éberséget és óvatosságot hivatott fenntartani az értelmező elme számára. A költő szerint egyedül a vers a fontos, ami „szólhat bármiről, de azt a líra arisztokratikus méltóságával tegye”. A vers tehát vers legyen, ne pedig „ocsmány varangy”. Látványos, beszédes antitézis, amely félreérthetetlenül egyértelműsíti a két jelenség közötti különbséget.

Az egységes világot alkotó, avagy a világot egységben szemlélő költő úgy véli, „a tehetőség jelentkezéséhez a szellemi környezet térereje is fontos”. Az alkotás természetére vonatkozó kérdés mellett ez volna a második olyan probléma, amelynek a terhét megtanultuk, sőt már szeretjük viselni, ám megoldani nem akarjuk. Vári Fábián László megerősíti a tapasztalatot, miszerint a költészet túllép ezen, mi több: nem is ismeri a vagylagos szemléletet: „kiragyogják a csillagok, / amire képtelen vagyok, / elmormolják a temetők, / visszhangozzák a harcmezők, / elárulják a hit-szegők”.

IANCU LAURA

Nyelvünket önmagából megérteni

Czakó Gábor–Juhász Zoltán: *Beljebb a magyar észjárásba*

zakó Gábor és Juhász Zoltán *Beljebb a magyar észjárásba* című

könyvének rövid méltatását egy híressé vált Kosztolányi-idézettel kezdem. Kosztolányi az *Ábécé a nyelvről és lélekről* című esszéjében így ír: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek és gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyöngé. Mélyen ben-

CZ. SIMON B.T.,
2010

nem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtély-

ként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Miért idéztem e hiteles, szép, mindannyiunk számára jól ismert sorokat? Azért, mert Czakó Gábor író nyelvünkkel foglalkozó írásait olvasva önkéntelenül is e Kosztolányi-sorok idéződnek fel bennem. Úgy vélem, Czakó Gábor számára is magyar anyanyel-

vének „metafizikai rejtélye” a legalapvetőbb élmény, napi gondolkodnivaló, megfejtendő titkokkal teli valóság. Írásaiban különös, Közép-Európában rokotalan nyelvünk valódi természetének (eredetének, rokonságának, fejlődésének és jellemző tulajdonságainak) megismeréséért és megismertetéséért fáradozik.

A magyar legalapvetőbb, meghatározó jellemvonásának gyökrendszerét tartja. S mivel a magyar gyökrendszer feltérképezésére mindaddig a maga teljességében csak Czuczor Gergely és Fogarasi János vállalkozott, az általuk készített, 1862 és 1874 között hat nagy kötetben közreadott értelmező és egyúttal etimológiai akadémiai nagyszótár, a híres-hírhedt Czuczor–Fogarasi Czákó Gábor munkáiban kitüntetett szerepet kap.

A gyökelmélet, a magyar gyökök egyenes ági és oldalági rokonainak, azaz eredetbeli kapcsolatainak a kutatása az a terület, ahol az író leginkább szembekerül a hivatalos magyar nyelvészettel, abban a máig továbbélő ún. „hunfalvyzmussal”: azaz az összehasonlító finnugor nyelvészet megalapítóinak, Budenz Józsefnek s elsősorban Hunfalvy Pálnak, valamint követőiknek idevágó nézeteivel. A „hunfalvyzmus” régi és újabb képviselői ugyanis tagadják a magyar gyöknyelv voltát, Czuczorék teljesítményét vagy egyoldalúan ítélik meg, mivel csak a nagyszótár kiváló szóértelmezéseit ismerik el, vagy pedig munkájukat teljesen elhibázottnak tartják, leértékelik, mellőzik. (Az utóbbi időkben a nagyszótár megítélése végre változóban van: e közvélekedéssé merevedett, méltánytalan, sommás elutasítás tarthatatlanságára többen rámutattak. Közismert, hogy a nagyszótárt a kortárs nyelvészek jó része és az utókor elhibázott vállalkozásnak tartotta és tartja, Czuczorék etimológiáit a dilettáns „délibábos” nyelvészet körébe utalja. E közvélekedéssé merevedett, méltánytalan negatív megítélés tarthatatlanságára – érdemben először – Békés Vera mutatott rá *A hiányzó paradigma* [1997] című, a kuhni paradigma-elméletet módosító tudományfilozófiai munkájának *A Nagyszótár-paradoxon* című esettanulmányában. Németh Renáta az eddigi idevágó kutatásokat messze

meghaladó feltáró és elemző munkáját e paradigma-modell keretében végezte el, hangsúlyozva, hogy egy korszak nézetrendszerének és nyelvészeti elemző gyakorlatának megítélése, eredményeinek kritikai számbavétele elsőként és elsősorban csak a maga paradigmáján belül végezhető el méltányosan és hitelesen, mivel az egymást váltó paradigmák jórészt összemérhetetlenek.)

Czakó Gábor – joggal – elsősorban az ún. szétszerkesztés ellen hadakozik, azaz azon eljárás mód ellen, amikor egyes mai nyelvészeink, szótáríróink – sokszor bizonyos „elméleti determinizmus”, azaz a követett elméletnek-megfelelés kényszere miatt – minden jel szerint szervesen összetartozó szósorokat, szócsaládokat szednek szét, szakítanak el egymástól.

Bár a szerző (lévén nem nyelvész) elemzéseiben, a felvillantott etimológiai összefüggésekben a nyelvészeti szakma szigorú követelményeinek szükségképpen sokszor nem tesz eleget, mélyen érti-érzi nyelvünk szellemét. Az ilyen elemzés – tévedései ellenére is – sokszor hitelesebb és igazabb lehet, mint sok közép-szerű vagy gyenge nyelvész semmitmondó, de szakmailag korrekt munkája.

Korábbi könyvében bevezeti, Juhász Zoltánnal szövetkezve mostani munkájában pedig beljebb vezeti olvasóit a magyar észjárásba. Felelevenítve Karácsony Sándor remek magyar leleményét, a magyar észjárást, mely a Wilhelm von Humboldt-i Weltanschauung (nyelvi világnézet) fogalmának kitűnő magyar megfelelőjeként született.

A szerzők szóhasználatunkban, mondatfűzésünkben azt a gondolkodásmódot, sajátos világszemléletet igyekeznek tetten érni, melyet a magyar nyelv tükröz, s szavaink számos – hitem szerint tényleges – szerves összefüggését, eredetbeli összetartozását valószínűsítik.

Könyvüket a megrögzött sztereotíp finnugor nyelvészeti gondolkodástól mentes friss szemlélet, s ebből fakadóan sok kitűnő megfigyelés, ötlet, a „hunfalvyzmus” hibáinak, meggyökeresedett téves nézeteinek, fonákosságainak szellemes kifigurázása jellemzi.

[Szemle]

Czakó Gábor és Juhász Zoltán éppen azért, mert nem nyelvészek, megtehetik azt, amit a szakmabeliek soha: sokakat érdeklő, sokszor tabunak számító kérdéseket vehetnek fel a szakma megkövetelte szabályok betartása nélkül. S mivel izgalmas témákról színesen, érdekesen írnak, könyvük a nyelvünk iránt érdeklődő közönség körében méltán számíthat sikerre. Ha csak sokan rácsodálkoznak a felvetett kérdésekre, elgondolkodnak rajtuk, tudatosítanak belőlük valamit, már ez is nagy eredmény!

Tetszik, ahogy nyelvünket önmagából próbálják megérteni-magyarítani, s az is, hogy népzeneinkkel állítják párhuzamba: analógiát keresve és találva népdalaink és a magyar nyelv bizonyos tulajdonságai között.

Izgalmas és elmemozdító *A népzene gyökrendszere* című fejezet! Ebben Juhász Zoltán a magyar népdal meghatározó típusait huszonnégy nép népdalaival vetve össze meghökkenítő párhuzamokat talál a magyar és egészen távoli népek dallamai között. A nyelv és a népzene közötti analógiát felismerve vezeti be a zenei motívumtípus és motívum kettőse helyett a zenei gyök fogalmát, s az új műszót egyaránt használja

az elvont zenei egységre, illetőleg az elvont egység különböző megvalósulásaira.

A szerzők egybecsengő – a népzenei dallamkincs vizsgálatának eredményei által megtámogatott – konklúziója az, hogy a magyar és a többi finnugor nyelv (szűkebben: a magyar – vogul [manysi], osztják [hanti]) közötti nyelvrokonságot „az utóbbiak kiválásával, és nem a mi őseink elvándorlásával” kellene magyarázni. Ez a megállapítás, a szerzők számos más újszerű felvetésével, gondolatával – így pl. magyar szavak közel hatvan nyelv megfelelő szavaival való egybevetéséből levont következtetésekkel együtt – nyilvánvalóan nem fogadhatók el első látásra-olvasásra! Ezek a gondolatok, felvetések és javaslatok további sokrétű és komoly tanulmányok, a jelenleginél jóval alaposabb vizsgálatok utáni mérlegelést, megfontolást igényelnek.

A szerzők üdítően szellemes és bájosan metaforikus nyelven írnak: itt a magyar nyelv magán- és mássalhangzói jönnek-mennek, járnak-kelnek, tüsténkednek: dolgoznak, mozognak.

A könyv ötletes, érdekfeszítő, s még ott is, ahol vitára készlet, gondolkodtató.

HORVÁTH KATALIN

Földvári Golgota

Boros Ernő: „*Hogy a magyar pusztuljon*”

(1944 vége–1945 eleje: Szatmár megyeiek a földvári haláltáborban)

„*A földvári temetőben
Sok magyar sír van egyvégtében
Minden sírra fel van írva:
»A szenvedés vitt a sírba«.*”

sorokkal kezdődik „a foglyok ajkáról leírt” s a közemlékezet

által megőrzött *Sírató*, amely az 1944 októbere

STÁTUS KIADÓ,
CSÍKSZEREDA, 2009

re és 1945 márciusa között az ottani internálótáborban ítélet nélkül megsemmisülésre ítélt Szatmár megyei

magyarok és svábok golgotás szenvedését örökítette meg tizenöt versszakban. Mi is történt Földváron, abban a gyűlölet szülte táborban, amely több száz, a román csendőrség által elhurcolt székely és partiumi magyar számára a dantei pokol kínjait jelentette? Az igazság feltárásának és a hivatalos elhallgatás kódének oszlatása erkölcsi kényszerétől/parancsától indítva kezdett oknyomozó munkába Boros Ernő nagykárolyi újságíró. Legújabb könyvével az ott szenvedett, valamint az ott elhunyt szatmáriak százainak kíván lerombolhatatlan, ércnél is maradandóbb emléket állítani.

Az erdélyi valóságírodalomban ismert utakon jár. Az előtte járók közül Gazda József kötetekre hivatkozhatunk, amelyek a közelmúlt és a jelen népelet igen fontos eseményeire, jelenségeire hívják fel az olvasó figyelmét. Szólhatunk továbbá Beke György csodálatos „barangoló-könyveiről”, különösen azok magyarországi újrakiadásairól, amelyek a történelem sodrába beágyazottan, műfajteremtő erővel tárták fel az erdélyi magyarság életét. Ezen az ösvényen jár Boros Ernő is. Az említettektől abban tér el, hogy koncentráltabban, egy-egy témára kiterjedően ássa be magát választott témája rengetegébe. Előző munkája – *„Volt minékünk jó éltünk, van most nekünk jaj”* (2005) – a szatmári svábok 1945 januárjában történt deportálásának állít emléket. A most megjelent könyvében a „málenkij robot”-ra a Szovjetunióba hurcoltak szenvedéstörténetét megelőző gaztetre irányítja a figyelmet. A korabeli dokumentumokra és a túlélők, valamint a már elhunytak közeli hozzátartozói – a megszólalás félelmének görcséből még évtizedek távolából is nehezen szabaduló – tanúságtételére épülő kötet lapjairól a köztudatban és a személyes beszélgetések szintjén egyaránt tabutémának számító földvári internálótábor borzalmas világa tárul fel. A kötet írója annál is továbblép. Az okok és okozatok összefüggésének bemutatásával a történelmi háttér földérintésével keresi a választ a mindmáig megválaszolatlan – morálisan és jogilag egyaránt indokolhatatlan, megválaszolhatatlan – kérdésre: miért?... Miért a mérhetetlen

szenvedés, miért a sok éves hallgatás, miért a kegyelet megtagadása, miért a kárpótlás elmaradása akár egy bocsánatkérés erejéig is?

Megválaszolatlan? Boros Ernő könyve a választ keresi. Előbb a túlélők megszólaltatásával. A kevesekével, akik a XX. század utolsó éveiben még éltek. A huszonnegyedik órában kopogtat be hozzájuk, kérdezi, faggatja őket, tükröt állítva a ki-kihagyó emlékezetnek, fől-szaggatva az átélt borzalmak okozta, évtizedek múltán is sajgó sebeket. A valamikori internáltak, családtagjaik szavaiból az erdélyi magyarság szenvedései freskójának egy eddig homályban maradt szegmense körvonalazódik: a halálra szánt százak és ezrek földvári kálváriája. „...e könyv híján mindaz, ami a romániai Szatmár megyéből 1944 novemberében a dél-erdélyi Brassó–Földvárra elhurcolt emberekkel megesett, olyan lenne, mintha meg se történt volna.”

A miéltre adandó válasz keresésekor nem hagyhatta ki a történelem mostoha széljárását sem: a Trianonban a magyarság sorsa fölött kimondott kíméletlen és kegyetlen ítéletet, a darabokra szaggatást; az utódállamok összehangolt támadását a kisebbségbe sodort magyar nemzettestek ellen. Az elűzetés, a határ menti régiók nemzetiségi összetételének – betelepítés útján történő – megváltoztatása felülírta a wilsoni önrendelkezési elveket, esélyt sem adva annak alkalmazására.

Szatmár megye Romániába eső részein, a trianoni határon tucatnyi falu létrehozásával tették meg az első lépéseket a vidék elrománosítása felé. A nagykárolyi járás fősolgabírója, dr. Ioan Gherman 1937-ben megjelent könyvében így szól erről: „...a határövezet románokkal való intenzívebb betelepítésének a román államnak nemcsak nagy gazdasági, de nemzeti érdekei is fűződnek.” Nyolcvan év múltán már bebizonyosodott, hogy mit is takart/jelentett ez a nem titkolt szándék: azért kellett máshonnan románokat idetelepíteni, hogy megváltoztassák a lakosság etnikai összetételét, ezáltal elősegítve a térség mielőbbi mesterséges elrománosítását.

A második világháborúból való kiugrás hónapjaiban, az etnikai szempontok szerint

[Szemle]

meghúzó határoktól való félelmükben, a békekötést megelőzően újabb biztosítékokat kívántak szerezni a trianoni határok visszaállítására, megerősítése érdekében. Ennek egyik bevált módszere a megfélemlítés. Az Erdélyt előző szovjet és román csapatok nyomában ott vonultak a hírhedt Maniu-gárdisták – a halál önkéntesei –, kiknek kegyetlenségéről a szárazajtai, csíkszentdomokosi, egere-si... vérengzések tanúskodnak. A seregeket követően telepítették vissza a román adminisztrációt, az 1940 előtt Észak-Erdélyben szolgáló csendőröket, hivatalnokokat, kiknek minden tétét a bosszú vezérelte. A bosszúé, amelynek a bukaresti román lapok adták meg a hangot: „...a magyarok most meg fognak fizetni a Kárpátok és a Tisza között élő testvéreink ellen ezer év alatt elkövetett kegyetlenségeikért” (Desrobirea, 1944. szeptember 23.). „Regnálásuk”-at a visszavonuló magyar seregekből szülőföldjükön leszakadt, civilvé vált férfilakosság internálásával kezdték. Százával, ezrével sorakoztatták őket, s vitték „partizánokként” – többek közt – a földvári koncentrációs táborba. Az oda begyűjtött 32 000 férfi háromnegyedét tovább indították szovjet munkatáborokba, mintegy nyolcezernek viszont Földvár jelentette a poklok poklát, a szenvedés leírhatatlan fájdalmát, a halált. Ez lett az osztályrésze a Szatmár megyéből elhurcoltaknak is. A borzalmak áradatát a szovjet katonai parancsnokság szakította meg: 1944 novemberében Észak-Erdélyből kiharcolta a román adminisztrációt minden tartozékával együtt.

A visszaemlékezők szavaiból rekonstruálhatók a Földváron uralkodó állapotok: a tábor „egy szögesdrót kerítéssel körülvett marhalegelőn volt [...] minket a domboldalba ástott, náddal fedett bunkerekben helyeztek el [...] ugyancsak földből kialakított ágyakon feküdtünk, és nagyon fáztunk [...] mindenki állandóan szörnyen éhes volt...” Életrontó hely volt, ahol egyre több volt a temetés. A megszólalók emlékezései, a táborból írott s a hozzátartozók által megőrzött levelek megannyi örökmécsként emlékeztetnek a Földvárra hurcolt bőrvelyi, csanálói, mezőpetri, csoma-

közi, berei, domahidai, gencsi, kaplonyi, kál-mándi, szilágylelei, krasznaszentmiklósi, kismajtényi, nagymajtényi, nagyszokondi, szaniszlói, tasnádi, túrterebesi, szatmárudvari férfiak által átélt borzalmakra, az otthon maradt családok megkeserített életére. Szemléltetésképpen idézzük a kaplonyi Hevele Pál 1945. február 10-én kelt levelét. „Szeretett kedves jó feleségem, soraim friss és jó egészségben találjanak, három kis árvánkkal együtt. Én, drágám, nagyon el vagyok gyengülve, már 7 hete állandóan megy a hasam, mint a víz, közben 2–3 nap az erőltetés kínoz. Gondold meg szívem, itt a koszt káposzta teljesen zsírtalan, egy olyan darab lóhús hozzá, ami 2 éves Tónika fiunk szájába belefér, apró, fagyos krumpli hajastól, mosatlanul, mint a mosléc. Míg evvel félbe nem hagytak, minden nap 8–10 halott volt, most javítottak egy kicsit, és a krumplit meg kell hámozni. Két napja megkaptam a csomagot, amit küldtek, de két almán kívül még egyebet nem kóstoltam belőle, nem tudok enni. Gondold meg drágám, olyan lázas a belsőm, ha vizet látok, reszketek, annyira kívánom, de itt olyan rossz a víz, hogy ha valaki meg akar halni, hát csak lakjon jól belőle, hamar a sírba kerül. [...] Valikám, kislányom, írod, hogy kisöcséd, Palika jól tanul, örvendek neki, vigyázzatok egymásra, fogadjatok szót, és imádkozzatok sokat, hogy a Szűzanya és a jó Isten segítsen haza hozzátok. Nagyon szeretlek benneteket, de most már abba hagyom az írást, mert a görcs húzza a kezem...” Hevele Pál két hét múlva maga is a halottak közé került, ott nyugoszza álmát a névtelen sírok egyikében.

A román kormány ennél is tovább kívánt lépni. Bizonyíték erre az a Román Miniszterelnökség által Nat. I/197/450–VIII. jelzéssel kibocsátott dokumentum, amely arra utasítja a végrehajtó szerveket, hogy „...a jelenleg román közigazgatás alatt élő összes magyar nemzetiségieket utasítsa ki. Indok: fasiszta magatartás, rémhírterjesztés, izgatás, oroszokkal való összeférhetetlenség, szabotázs stb. [...] Újságokban publikálandó a magyar nemzetiségiek sovíniszta magatartása, amellyel lehetetlen-

né teszik az itt élő népek békés fejlődését és megélhetését.”

Boros Ernő megszólaltatottjai arról sem feledkeznek meg, hogy a borzalmak idején is akadtak emberséges megnyilvánulások. A mezőfényi, bogdándi és a szilágyszegi román csendőrőrmester figyelmeztető üzenetének köszönhetően számosan elkerülték a Földvárra hurcoltatást, a szenvedést, a halált. Szólnak a Nagykárolytól Gyulaféhérvárig gyalog menetelőket megszánó lakosságról, az éhezőknek általuk nyújtott, erőt adó falatokról. A kötetben fejezetnyi szöveg állít emléket a táborral szomszédos Hídvég református lelkészének, Lőrincz Árpádnak, szól a község csodálatos asszonyai által a foglyoknak és az őket látogató családtagoknak nyújtott segítségről. Rendkívül súlyos veszteség, hogy a lelkész által az elhunytakról, a sírok helyéről, az Oroszországba továbbhurcoltakról vezetett füzetei később megsemmisültek, velük az erdélyi magyarság szenvedéstörténete földvári fejezetének pótolhatatlan kordokumentumai enyésztek el.

A Brassóban megjelenő *Népi Egység* című lap 1945. február 11-ei számában fölveti a kérdést: „Meddig tart még az emberirtás a földvári táborban?” Pár napra rá közli a lap Kurkó Gyárfásnak, a Magyar Népi Szövetség elnökének a kormánynak címzett nyílt táviratát, melyben többek közt az alábbiak olvashatók: „Az e táborban uralkodó állapotok a fasiszta haláltáborokra emlékeztetnek, nagyobb mértékben, mint a hírhedt munkatáborok.” A Szatmár megyei internáltak számára 1945. március elején jött el a szabadulás órája. A szöges dróttal övezett táborból a túlélők kiszabadulhattak, de az ott átélt borzalmakról évtizedekig hallgatniuk kellett.

Joggal gondolhatnánk arra, hogy a 89-es fordulatot követően eljött az ideje annak, hogy a hallgatás zsilipjei kinyíljanak, hogy a földvári, többnyire jeltelen sírokban nyugvóknak emléket állítsanak, hogy az ott sínylődők, illetve utódaik kárpótlást nyerjenek. Ennek kettős aspektusa van: a történetek

reális föltárása, az őszinte szembenézés a román és a magyar nép közti megbékélést szolgálja; az érintett személyek és utódaik számára lelki megnyugvást hozna, kibeszélésével megszabadulnának attól a súlyos lelki tehertől, amelyet évtizedek óta hordoznak, Földváron, jórészt ismeretlen, jellemtelen sírban nyugvó hozzátartozóiknak megadhatnák az őket megillető végtiszteletet. Ehelyett mi történik? Az 1987-ben emelt obeliszket a kilencvenes években ledöntik. Ugyane sorsra jut a hídvégiek által emelt sziklaemlékmű, melyet Földvár polgármestere traktorral rántat le talapzatáról. Az elszenvedett hónapokért őket megillető kárpótlást azon a címen tagadják meg tőlük, hogy ők „csak vizsgálati fogságban voltak”. E kötet íróját névtelen levélben fenyegetik. Tényfeltáró munkáját a nacionalizmus, a sovinizmus és a magyar revizionizmus megnyilvánulásaként aposztrofálják. „Nem leszel elfelejtve és nem lesz elengedve a büntetésed.”

A kötet dokumentumértékét növeli a Szatmár megyei „földváriak” helységenként összeállított névsora, közte az ott elhunytak neve. A helységnévtár, valamint a falulexikon segíti az olvasót, hogy megismerje azt a vidéket, amelyről a könyv lapjain oly sok szó esik. Az utolsó lapokon közölt fotóanyag növeli a kötet olvasásakor bennünk felhalmozódó fájdalmat és együttérzést.

A győzők táborához szegődöttek és a kisebbségi lét sorsában osztozók „igazsága” közt mind a mai napig mély, áthidalhatatlan szakadék tátong. „...a multat be kell vallani” – olvashatjuk József Attila gyönyörű szép versében. E nélkül nincs, nem lehet továbblépni, megérni azt a kort, megoldani azt a feladatot, melyet költőnk a Duna mentén élő népek elé cselekvési programként álmódott: „A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés / s rendezni végre közös dolgainkat, / ez a mi munkánk nem is kevés.”

MÁRIÁS JÓZSEF